Victor Vlad Delamarina – contexte şi texte

Graţiela BENGA-ŢUŢUIANU*

Key-words: *biography, dominant and peripheral politics, literature, cultural history*

Memoria literară l-a păstrat pe Victor Vlad Delamarina ca pe un talentat poet dialectal, prea timpuriu trecut în altă lume. „Poet dialectal" îl numise Titu Maiorescu (Maiorescu 1898: 119) iar autoritatea criticului de direcţie nu a fost pusă decât arareori la îndoială. Însă despre poetul, prozatorul şi acuarelistul lugojean Victor Vlad Delamarina se ştiu prea puţine. Nu a fost un scriitor canonic, dar trebuie reţinut că prin Victor Vlad Delamarina se deschide un drum, vorbeşte o epocă, un anume fel de aşezare în lume şi un anumit tip de sensiblitate – poate străine cititorului de astăzi, dar importante pentru a înţelege dinamica literaturii, evoluţia culturală (în sensul ei larg) sau relaţia subtilă dintre Centru şi margine.

1. Un context bănăţean

Valorile naţionale au stat în centrul vieţii bănăţene în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. După 1867, când se impusese dualismul austro-ungar, a început să prindă contur o altă epocă, în care relaţia cu Împăratul a fost zguduită din temelii. Născut în 1863 la Lugoj, A.C. Popovici[1] s-a format în acest climat şubrezit. După studii de medicină la Viena şi Graz, a devenit unul dintre cei mai activi oponenţi ai procesului de maghiarizare din Transilvania şi Banat.

> Se formează în […] lumea definită nu doar de Germania bismarckiană, de buna relaţie cu Viena, ci şi de ascensiunea noilor forţe politice, intelectuale – a noilor lideri. Cititor al ziarelor de pretutindeni (fiindcă el este legat de *actualitate* (s. a.) cum puţini autori români fuseseră până la el), e la curent cu noile idei politice ale lumii. […]. Cunoscător a vreo douăzeci de limbi, el are încredere în modelul american. Exponent al spiritului tânăr, cu o excepţională deschidere spre nou, se leagă de tot ceea ce ar putea oferi soluţii noi Imperiului, un Imperiu în care problema naţională rămâne, pentru el, ca şi pentru prietenii săi, centrală (Ungureanu 2003: 17).

* Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", Timişoara, România.

[1] A.C. Popovici (1863, Lugoj – 1917, Geneva), politician, jurist. Tatăl lui era văr cu Coriolan Brediceanu. Alexandru Vaida-Voevod îl evocă astfel: „A dispus de toate calităţile unei individualităţi geniale: memorie, judecată clară în sinteza deducţiilor logice, pregătire enciclopedică, sugestie irezistibilă asupra singuraticilor şi colectivităţilor, voce sonoră de timbru simpatic, figură impozantă, frumoasă, virilă, ochi ageri de privire scânteietoare. Singura lui preocupare şi ţinta vieţii a fost asigurarea securităţii neamului românesc" (Vaida-Voevod 1998: 156).

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

Din această aşezare în lume s-a ivit cartea publicată la Leipzig în 1906, *Statele Unite ale Austriei Mari*. Construită pe linia neoconservatorismului jeffersonian, era o lucrare capitală pentru viziunea politică a lui A.C. Popovici. Propunea înfiinţarea a cincisprezece state (provincii) cu o largă autonomie internă şi cu respectarea graniţelor etnice, pe modelul american sau elveţian. Tendinţelor centrifugale ale Europei Centrale, A.C. Popovici le răspundea cu întărirea executivului central. Prima consecinţă ar fi fost slăbirea puterii Ungariei şi, implicit, pierderea forţei cu care era impus procesul de maghiarizare. Fiecare stat naţional ar fi avut dreptul la o constituţie proprie, ale cărei prevederi să nu fie contrare celor din constituţia imperială. Ar fi avut, de asemenea, guvern, parlament şi putere judecătorească proprii. Limba oficială a imperiului urma să fie germana, dar fiecare stat ar fi decis care îi este limba naţională. Interesantă este o propunere pe care o regăsim acum, activă, în Parlamentul European: în cadrul Parlamentului imperial, fiecare membru ar fi putut să vorbească în limba lui naţională.

Înainte de toate, *Statele Unite ale Austriei Mari* e o carte care trebuie citită atent în contextul epocii sale, inclusiv în ceea ce priveşte xenofobia şi antisemitismul reflectate acid de autorul ei – pe de-o parte, admirator al articolelor lui Eminescu (cf. Nemoianu 2000: 110–121), pe de altă parte, trăitor în atmosfera vieneză a lui Karl Lueger[2], cu a sa „demagogică guvernare social-creştină, în care se vor găsi toate elementele anatemizate de liberalismul clasic: antisemitismul, clericalismul şi socialismul municipal" (Schorske 1998: 5). La vremea apariţiei sale, cartea lui A.C. Popovici a stârnit un interes autentic în zona Europei Centrale. Autorul ei a fost primit în audienţă de arhiducele Franz Ferdinand, moştenitorul Coroanei imperiale. Dialogul nu s-a oprit în formalismul unei audienţe întâmplătoare. A.C. Popovici a devenit consilierul arhiducelui pe problema naţionalităţilor. Desigur, nu ştim cum se va fi scris istoria dacă guvernul de la Budapesta nu s-ar fi opus atât de mult la ideea federalizării şi, mai ales, dacă nu ar fi avut loc atentatul de la Sarajevo, în care arhiducele Franz Ferdinand şi soţia lui au fost ucişi. Istorii alternative se pot (doar) imagina cu uşurinţă.

Ceea ce este sigur însă (şi trebuie reţinut ca un element definitoriu) este că din Lugojul închegat ca punct magnetic al solidarizării forţelor naţionale plecase A.C. Popovici. În acelaşi context politic şi socio-cultural, s-au format Victor Vlad Delamarina şi prozatorul Ioan Popovici Bănăţeanul, în timp ce în familiile Brediceanu, Rădulescu, Vlad, Dobrin se auzeau vocile cele mai influente, capabile să producă oricând o puternică emulaţie (politică, socială, culturală). Bunicul lui Victor Vlad, inginerul şi avocatul Constantin Rădulescu (1824–1895), a fost primar în trei legislaturi – personalitate marcantă a oraşului. Bunica, Paulina, era descendentă a unor meseriaşi lugojeni întemniţaţi pentru ca au făcut parte din Societatea secretă „Constituţia". La Lugoj, Constantin Rădulescu a înfiinţat Banca „Lugojana", iar Paulina a condus „Reuniunea Femeilor Române". Ion Vlad, tatăl lui Victor, era un avocat erudit, specialist în drept civil şi cambial, la fel de implicat în mişcarea de emancipare politică şi culturală a românilor precum Constantin Rădulescu.

[2] Karl Lueger (1844–1910), politician austriac, susţinător al cauzei românilor din Trasilvania. Catolic antisemit. Fondatorul şi preşedintele Partidului Social Creştin, nominalizat ca primar al Vienei în 1895. După ce l-a respins de trei ori, împăratul Franz Joseph a acceptat alegerea sa în 1897. A fost primar al Vienei între 1897–1910.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

Într-un timp în care drepturile românilor din Banat erau îngrădite, entuziasmul cultural şi afirmarea categorică a valorilor naţionale au creat şi au întreţinut, decenii de-a rândul, o stare de spirit care a condus, în final, la Marea Unire din 1918. Reuniunile de lectură, „Reuniunea Română de Cântări şi Muzică" de la Lugoj, ansamblurile corale din Chizătău, Oraviţa, Reşiţa, Caransebeş şi din multe sate bănăţene erau reperele unei efervescenţe culturale româneşti care propovăduia unitatea şi puterea colectivă, nu forţa individuală. Nicăieri nu s-au bucurat mişcările corale de o popularitate mai mare ca în Banat. A fi corist însemna a primi în sat un prestigiu social şi cultural. Numai prin mişcări colective putea fi şubrezit un sistem politico-social constrângător. Numai prin voinţa grupului şi prin efectul de propagare pe care-l producea se puteau câştiga drepturile naţionale.

> Într-un oraş atât de plin de istorie, de energii puse în slujba cauzei naţionale, lumea Cetăţii îşi stabileşte legi proprii, legende proprii, ierarhii clare. Despre politicienii, scriitorii, muzicienii oraşului s-a scris mult. Mai puţin, poate, despre teatrul local: despre „înscenările" localnicilor. Sigur că Lugojul se exprimă mai întâi prin coruri, cântăreţi, culegători/iubitori de folclor, prin artişti (care trăiesc „bucuria de a juca"), dar nu trebuie să uităm că din aceştia se încheagă prima formaţie importantă de teatru din Ardeal, cea a lui George Augustin Petculescu (1852–1889) (Ungureanu 2003: 33–34).

În condiţiile regimului politic austro-ungar, activitatea culturală a românilor din Banat era mijlocul prin care se obţinea coeziunea naţiunii şi se întărea speranţa în progres. Societatea de lectură „Petru Maior" îi includea, prin 1877–1878, pe Enea Hodoş[3] şi V. Mândreanu (autor de manuale în limba română). Printre studenţii care au fost, de asemenea, membri ai acestei Societăţi se află Alexandru Mocioni[4], Vincenţiu Babeş[5], Coriolan Brediceanu[6], Atanasie Marienescu[7], Traian Doda[8], Vasile Goldiş[9]. Şi profesorii bănăţeni se implicau puternic în activităţi culturale care să trezească spiritul naţional. Învăţătorii I. Niculescu şi Iosif Moldovan au fost dirijori ai formaţiilor corale din Lugoj. De multe ori, corurile şi recitările alegeau piese care aveau ca subiect războiul de independenţă.

Nu e întâmplător faptul că prima poezie scrisă de Victor Vlad a fost intitulată *Pe câmpul de luptă*.

[3] Enea Hodoş (1858–1945), folclorist, membru corespondent al Academiei Române.

[4] Alexandru Mocioni (1841–1909), om politic, deputat (în mai multe legislaturi) în Camera Ungară a Parlamentului de la Budapestea. Militant pentru drepturile românilor din Banat şi Trasilvania. A propus şi a sprijinit înfiinţarea Partidului Naţional Român, al cărui prim preşedinte a fost (în 1869). S-a implicat intens (inclusiv financiar) în activităţi culturale şi sociale.

[5] Vincenţiu Babeş (1821–1907), avocat, profesor, ziarist, om politic din Banat, unul dintre membrii fondatori ai Academiei Române.

[6] Coriolan Brediceanu (1849–1909), avocat, om politic. Născut la Lugoj. Membru al Comitetului Central al Partidului Naţional Român. Deputat în Dieta Ungariei. A fost avocatul apărării în mai multe procese politice intentate unor publicaţii şi oameni politici români, inclusiv lui Valeriu Branişte. A sprijinit intens acţiunile culturale din Banat.

[7] Atanasie Marienescu (1830–1915), folclorist, etnograf, scriitor, membru al Academiei Române.

[8] Traian Doda (1822–1895), militar de carieră în armata habsburgică, general de brigadă şi politician, membru în Dieta Ungariei.

[9] Vasile Goldiş (1862–1934), pedagog, om politic, membru de onoare al Academiei Române.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

2. Câteva aspecte biografice şi caracterologice

Biografia lui Victor Vlad Delamarina este expusă detaliat în *Cartea vieţii mele*, dar considerăm necesar să completăm, pe alocuri, portretul lui Victor Vlad Delamarina, adăugându-i câteva tuşe care să-i dea culoare şi să-l împrospăteze.

Dintr-o scrisoare a Luciei Vlad-Barbu, adresată lui Octavian Tăsluanu, se poate afla că Victor Vlad

> era o fire veselă, ca copil […]. Duminica, iarna, ne jucam cu păpuşile şi Victor era medicul păpuşilor. Le dădea cafea neagră şi ni le murdărea pe haine. […] El singur şi-a desemnat, pe lemn, şi a compus un teatru mic, de dus pe masă, cu o scenă mică, cortină, culise şi tot ce trebuie la teatru. […] Mereu îşi adunase în culise şi persoane pentru piese mici ce şi le-a compus el cu mama, după poveştile pentru copii: *Roza din spini*, *Schneewittchen*[10], *Fata cu scufiţa roşie* şi altele. Toate erau aşa potrivite şi duminica Victor ne dădea reprezentaţii". El, la masă, cu scena spre noi, suna clopoţelul şi ridica cortina; noi, surorile, Tiberiu[11], Caius[12] Brediceanu, verişorii noştri, fraţii Dogariu, prietenii lui Victor, şi fetele Simonescu cu fratele lor eram publicul. […]. Cu câtă plăcere îmi aduc aminte de zilele acelea. Îmi plăcea atât de mult! Mai cu seamă în *Schneewittchen*, unde înşira Victor pe scenă atâţia pitici şi paturile lor – unul mai mic decât altul. Victor citea atât de bine, cu glas schimbat, la fiecare persoană ce o mişca. Era voios că ne plăcea şi în fiecare duminică avea câte ceva nou (Vlad 1908: 11–12).

Pasiunea pentru teatru a făcut ca Victor Vlad să fie un spectator fidel al reprezentaţiilor pe care trupa lui George Augustin Petculescu[13] le susţinea periodic, începând din 1878, în spaţiul bănăţean. Popasuri obligatorii: Lugojul şi Oraviţa. Tot Lucia Vlad îşi amintea că fratele ei relua acasă spectacolul pus în scenă de actorii lui Petculescu. Una dintre piesele jucate în familie a fost, după cum evocă Lucia Vlad, *Chiriţa în voyage*. Altădată, un spectacol în familie, în cadrul sărbătorilor de iarnă, a fost alcătuit din *La maial*, o piesă scrisă de mama lui Victor, Sofia Vlad, şi o piesă a lui Victor (*În cămin*). Actori erau copiii, regia şi-a asumase Elena Dobrin-Rădulescu (mătuşa lui Victor) iar scena – salonul doamnei Simonescu. Iar vara, în zilele cu ploaie,

> Victor era tot pe afară, la drum, cu „corăbii" de hârtie, făcute de el şi de mama. Le punea pe apa din şanţ şi noi, trei fete, surorile, la fereastră, să vedem când se îneacă corabia. […]. Vesel era Victor şi-i plăcea să poarte el jocurile şi noi să-l ascultăm (Vlad 1908: 11–12).

[10] Schneewitchen – 'Albă ca Zăpada' (în limba germană în text) .

[11] Tiberiu Brediceanu (1877–1968), fiul lui Coriolan Brediceanu. Compozitor şi folclorist, deputat din partea Partidului Naţional Ţărănesc (1919–1920), director al Operei Române din Cluj, membru corespondent al Academiei Române.

[12] Caius Brediceanu (1879–1953), fiul lui Coriolan Brediceanu. Om politic şi diplomat. Doctor în drept şi ştiinţe politice la Universitatea din Viena. A fost notarul şedinţei istorice din sala Unirii la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia în 1918. A făcut parte din delegaţia României de la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Membru al Partidului Naţional Ţărănesc.

[13] George Augustin Petculescu a urmat şcoala primară la Lugoj şi a învăţat pantofăria la „maistor Pera". Pasionat de teatru, a obţinut în 1878 autorizaţia de a juca teatru românesc. Repertoriul său cuprindea aproape 60 de piese.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

Jocurile copilăriei se vor fi sfârşit curând, căci, odată intrat în gimnaziul de la Lugoj, a fost pus în situaţia de a lua decizii în răspăr cu regulamentele şcolare, tot mai restrictive cu elevii români. Este firesc că şedinţele „Reuniunii literare a studenţilor români din Lugoj" l-au atras pe elevul care îndrăgea nespus literatura şi limba română. De acolo i se va ivi şansa pe care o astepta – de a studia în Regat.

Într-o perioadă în care acţiunile guvernului maghiar arătau ostilitate, bănăţenii au încercat să îşi susţină cu mai multă forţă cultura naţională. Guvernul maghiar desfiinţase comitatele româneşti (cum era comitatul Severinului) şi a vrut să impună, în teritoriile aflate sub administraţia lui, o singură cultură – cea maghiară. În aceste condiţii nefaste a prins contur Partidul Naţional Român (1881). Urmarea a fost că Dieta ungară s-a lovit de opoziţia deputaţilor români când a dorit votarea legii care urmărea desfiinţarea învăţământului în limba română. Totuşi, administraţia a impus înfiinţarea „Reuniunilor de cultură maghiară", la care erau obligaţi să participe şi elevii de alte naţionalităţi.

Liceul (gimnaziul) din Lugoj se lovea şi el de intransigenţa politică a guvernului de la Budapesta. Cea mai mare parte a elevilor era de naţionalitate română, însă profesorii erau maghiari sau germani. Când elevilor li s-a impus să participe la „Reuniunile de cultură maghiară", aceştia s-au prezentat la şedinţele ţinute la liceu duminica după-amiaza, dar au au alcătuit, în paralel, o societate al cărei sediu era la şcoala primară din curtea Bisericii ortodoxe. Se întâlneau acolo tot duminica, după ce plecau de la liceu. Aşadar, „Reuniunea literară a studenţilor români din Lugoj" a fost înfiinţată în anul şcolar 1878–1879 de către elevii de la liceul lugojean. Printre întemeietori se aflau A.C. Popovici şi Gh. Dobrin. S-a reuşit chiar încropirea unei biblioteci de carte românească iar în anul şcolar 1883–1884 numărul volumelor ajunsese la aproape 600. Iniţial, „Reuniunea…" a avut un caracter secret, dar nu după multă vreme a aflat despre ea directorul liceului. Pe termen scurt, descoperirea nu a produs efecte. Directorul şi corpul profesoral (dominat încă de preoţi catolici de etnie germană) nu au reclamat „Reuniunea…" autorităţilor statului şi nici nu au reacţionat pe linie şcolară. Dar peste puţini ani, când autorităţile maghiare şi-au înteţit presiunea, lucrurile s-au schimbat. Una dintre măsuri a fost aceea a transformării liceelor şi şcolilor confesionale în şcoli de stat, cu programe de învăţământ care trebuiau urmate numai în limba maghiară. Corpul profesoral a fost, prin urmare, înlocuit cu profesori maghiari sau slovaci maghiarizaţi, devotaţi politicii de la Budapesta.

La şedinţa „Reuniunii…" din februarie 1884, programul îi includea, printre alţii, pe Victor Vlad (care oferea *O seară la părinţi* de Iosif Vulcan) şi pe Ioan Popovici[14] (care urma să recite *Coriolan* de Iulian Grozescu[15]). Se mai citeau *Peneş Curcanul* al lui Vasile Alecsandri, *Către renegaţi* de Iosif Vulcan şi *Să ştii că eu sunt român* de Ştefan Lipovan[16]. Se citea mai ales literatură română din Transilvania, dar şi lucrări proprii. Pe atunci, Victor Vlad şi Ioan Popovici erau în clasa a patra de liceu. Despre întâlnirea literară din februarie 1884 şi „despre entuziasmul elevilor s-a vorbit în una dintre cele mai autoritare şi cunoscute

[14] Este vorba despre viitorul prozator Ioan Popovici-Bănăţeanul.
[15] Iulian Grozescu (1839–1872), poet, traducător şi publicist bănăţean.
[16] Fiul învăţătorului lugojean Ştefan Lipovan.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

publicaţii de peste Carpaţi, «Gazeta Transilvaniei», încât profesorilor nu le-a fost greu să afle ceea ce nu le convenea deloc" (Vintilescu 1967: 35). Ancheta făcută a fost reconstituită de Al. Bistriţeanu, care afirmă ca în 7 martie 1884 profesorii Kályfszky şi Léhoczky s-au dus la Şcoala primară şi au cerut să controleze biblioteca. Nu li s-a dat voie, pe motiv că era proprietatea bisericii şi numai Biserica sau inspectorul şcolar aveau permisiunea să o verifice. Profesorii au apelat la reprezentanţii statului maghiar. Vice-comitele E. Iacabbfy şi inspectorul şcolar Suttag au deschis biblioteca pe data de 8 martie şi au luat registrul cărţilor. Avocatul George Martinescu, la care era cheia bibliotecii, s-a opus ridicării şi controlului cărţilor. Abia la sfârşitul lunii aprilie a venit la Lugoj directorul general al şcolilor medii, N. Petrovici (delegat al Ministerului Instrucţiunii de la Budapesta) şi, împreună cu Iacabffy, au controlat toate cărţile (cf. Bistriţianu 1936: XXIX).

Elevii ştiau că vor fi exmatriculaţi încă înainte de a sosi hotărârea ministerului. Cei mai mulţi îşi căutau deja un loc în alt gimnaziu, la Blaj, la Beiuş sau în Regat. Şi Victor Vlad ar fi vrut să studieze altundeva, dar mama lui a încercat să-l facă să renunţe la acest gând. Nici celelalte rude nu l-au sprijinit, insistând să rămână la gimnaziul lugojean. Era o perioadă grea, tatăl lui murise în urmă cu câteva luni, Sofia Vlad şi fiicele se mutaseră la Bucureşti. Epistola pe care o scrie mamei lui în 25 aprilie 1844 era înecată în tristeţe. Se simţea singur, se credea neînţeles. Mai matur decât o arăta vârsta, Victor era decis să intre într-o Şcoală militară românească, dar să nu abandoneze nici pictura. Şi, mai ales, încerca să nu-şi dezamăgească mama – ceea ce nu l-a împiedicat să aleagă o atitudine şi un gest care, în contextul politic de atunci, nu puteau avea decât un singur rezultat.

În ziua în care elevii urmau să fie judecaţi într-una dintre sălile gimnaziului lugojean, Victor Vlad s-a strecurat în acea sală, a scris pe tablă „Trăiască românimea!" şi a pus o cocardă cu tricolorul românesc. Niciun elev nu l-a denunţat, în ciuda ameninţărilor rostite de profesori. Iar când i-a venit rândul la judecată Victor Vlad a susţinut, cu un calm sfidător, că el este autorul acelui gest inacceptabil pentru autorităţi. Ceea ce a urmat nu a uimit pe nimeni: prin decizia ministerială nr. 18448 din 13 iunie 1884, au fost excluşi din gimnaziul romano-catolic maghiar conducătorii „Reuniunii…": Ion Lupulescu, Ştefan Lipovan, Ioan Popovici, Zenovie Moise şi, pe lângă aceştia, Victor Vlad. Li se imputa, după cum mărturisesc documentele, adeziunea la o „societate neiertată" şi o „purtare provocatoare" (cf. Vintilescu 1967: 42) faţă de corpul profesoral. O mulţime de periodice influente în Transilvania au scris despre acest episod lugojean: „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna" din Sibiu, „Luminătorul" din Timişoara, „Observatorul" din Sibiu, „Viitorul" din Budapesta. Le-a menţionat Al. Bistriţeanu, adăugând că lugojenii, îndrumaţi de Coriolan Brediceanu, au format un comitet pentru a strânge banii necesari pentru a-i ajuta pe cei eliminaţi să urmeze o şcoală în alte oraşe (cf. Bistriţianu 1936: XXXIV).

După exmatriculare, Victor Vlad a rămas la Lugoj toată vara anului 1884, apoi un an de liceu l-a urmat la „Sfântul Sava", în Bucureşti. Nu reuşise să intre în Şcoala militară, aşa cum îşi dorea, pentru că nu avea încă vârsta cerută. S-a hotărât să urmeze Şcoala militară din Craiova (1885–1886 şi 1886–1887, parţial), s-a transferat la Iaşi, apoi s-a întors la Bucureşti pentru încă un an. După prima călătorie cu bricul „Mircea", a ajuns sublocotenent de marină.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

3. Proza

Pusă în umbră de poezia dialectală, care fusese remarcată de Titu Maiorescu şi, mai târziu, de G. Călinescu, proza lui Victor Vlad Delamarina a rămas (aproape) necunoscută. În 1936, Biblioteca „Luceafărul" din Timişoara a tipărit pentru prima dată, în 103 pagini, *Schiţele mele de călătorie,* ediţie îngrijită de Aurel Cosma jr., lipsită însă de ceea ce le conferă schiţelor originalitate: desenele şi acuarelele autorului. În *Doi scriitori bănăţeni...* (1943), Alexandru Bistriţeanu a reprodus câteva fragmente din *Schiţe*. Proza autobiografică a fost publicată de Virgil Vintilescu în volumul I de *Documente literare*, împreună cu texte din Ţichindeal, Mihail Gaşpar şi Slavici. A fost reeditată, cu mari inadvertenţe, în *Ăl mai tare om din lume: versuri, proză memorialistică, scrisori*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Simion Dima, Timişoara, Editura Facla, 1972. Lacunele acestei ediţii constau în eliminarea deliberată a unor cuvinte, sintagme, pasaje, chiar pagini întregi (înlocuite uneori prin puncte de suspensie, alteori fără niciun indiciu al extirpării lor), considerate de editor ori de cenzor (obligatoriu în anii '70) ca inadmisibile din punct de vedere ideologic sau privite, pur şi simplu, ca nesemnificative. În alte situaţii, se rezumă unele pasaje considerate neimportante sau sunt înlocuite cuvinte care erau percepute (nu neapărat justificat) ca peiorative. Rezultatul este un text incomplet şi deformat, care îl privează pe cititor de informaţii adeseori esenţiale.

Orice lectură onestă a prozei lui Victor Vlad Delamarina ar remarca importanţa ei documentară (istorică, socială, politică şi culturală). Scrisă în prima tinereţe, după ce autorul ei trecuse prin multe şcoli, cu predare în diverse limbi (ebraică, germană, maghiară, română), proza păstrează stângăcii stilistice şi ortografice de înţeles după asemenea periplu educativ. Dar, totodată, se grefează pe aceste pagini un vădit interes caracterologic, o anume sensibilitate plastică şi un umor autentic, care nu pot fi trecute cu vederea.

Schiţe din călătoriile mele a fost titlul iniţial dat de autor paginilor ivite din călătoria cu bricul „Mircea" (1891) şi cu crucişătorul „Elisabeta" (1893). Scopul lor a fost unul persuasiv: să convingă de necesitatea plecării în Italia, pentru a studia acolo pictura. În forma definitivă, *Călatoria bricului Mircea. 1891* (volum cu 21 de pagini şi 16 picturi) este mai mult o lucrare de pictură, la care sunt adăugate explicaţii pentru a decripta şi completa imaginea locurilor şi a oamenilor fixaţi în culoare. Victor Vlad ar fi dorit să prezinte acest album de schiţe Regelui Carol I, ca să obţină o bursă de studiu în Italia. L-a oprit tuberculoza, ucigându-l în 1896, la 26 de ani.

Însemnările autobiografice care alcătuiesc *Cartea vieţii mele* au fost făcute (se pare) în 1895, în perioada în care Victor Vlad, bolnav, a făcut tratamente în Germania (la Bad Wörishofen), în Croaţia (Abbazia) şi în Italia (la Merano). Totodată, a încercat să-şi definitiveze acuarelele, sperând că îşi va recăpăta sănătatea şi îşi va împlini visul de a deveni pictor.

Despre Delamarina scria Cornel Ungureanu că este

> primul bănăţean artist care a trăit obsesiile plecării, ale mării, ale ţinuturilor exotice, aşezate dincolo. Jurnalele sale de călătorie, încă greoaie (precum cronicile lui Nicolae Stoica de Haţeg), fixează nu doar locurile spre care năzuieşte tânărul (adolescentul), ci şi acel acasă, cu definirile/exaltările lui (Ungureanu 2003: 35).

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

Între departe şi aproape prind contur schiţele lui Delamarina, într-un tip de căutare a echilibrului spaţial, dar şi a celui lăuntric. Nu pagini de proză autentică oferă autorul (sec şi fastidios adesea), ci încercări de bună înţelegere a lumii în care se mişcă – cu tipuri umane, cu obiceiuri şi moravuri, culoare locală şi constantă universală. Dincolo de valoarea lor documentară, schiţele reflectă şi privirea critică a autorului lor, mereu atent la detalii, întotdeauna gata să surprindă un derapaj moral sau arhitectural. Sensibil la frumuseţe şi culoare, sedus de senzaţia dez-limitării, Delamarina e intransigent cu insignifiantul distonant. Plictisul oriental, conturul magic al insulelor greceşti, tăcerea mormântală din Rhodos dau impresia unui început de lume care consună cu propriul sfârşit, ceea ce nu-l face totuşi pe Delamarina să îşi renege preferinţa pentru umor şi ironie. Strecurate printre firele descriptiv-narative, acestea însufleţesc incursiunile în istoria locurilor, reflectarea unor tipuri umane ori înfăţişarea structurii sociale a unui oraş (ameninţaţă insidios de ariditate).

Mai generoase sunt schiţele din 1893: observaţiile sunt mai atente şi stilizarea îşi face loc în succesiunea episoadelor notate. Cartografierea Odessei, aerul straniu de la Sinope şi vioiciunea veneţienilor, de pildă, se acumulează într-o proză în care pasajele stângace alternează cu paragrafe bine construite. E limpede că Delamarina nu e un stilist. Gama pe care se lasă orchestrată fraza nu are amplitudinea care ar fi lăsat cuvintele să zboare, orientându-le estetic înr-un mod convingător. Entuziasmele autorului sunt prinse în capcana exclamaţiilor („Ce de bucurie! Ce de veselie! Ce de încercări de bravură!”) şi a superlativelor („foarte frumos”, „splendid”, „superb”, „feeric”, „neîntrecut” ş.a .– juvenile, simpatice, generoase, dar vide ca expresivitate. Cât despre imaginile care îi atrag atenţia, acestea prind contur, cel mai adesea, prin determinări cu valoare epitetică.

Însemnările din călătoriile pe mare cuprind o succesiune de părţi narate şi de tablouri. Aşadar, autorul lor face periodic trecerea de la evenimente evocate în succesiune şi întâmplări creionate în simultaneitate. Ca la Odobescu (dar pe altă treaptă valorică), naraţiunea din *Schiţe*… este procedeul care face legătura dintre tablouri. Fie că redă episoade din viaţa pe vapor, fie că povesteşte file din istoria unor locuri, naraţiunea funcţionează ca liant pentru ceea ce interesează ochiul unui pictor: atributele definitorii ale unor peisaje şi oameni, amprenta lor unică. Sensibilitatea vizuală a pictorului nu exclude însă sesizarea notelor acustice. Se întâmplă ca unele tablouri să se organizeze chiar în jurul unui nucleu auditiv, aşa cum e cel desprins de pe insula Lido:

> E o gălagie de gâşte! Bărbaţi, femei şi copii de toate vârstele, în tricouri albe, roşii, galbene, negre, lipite de corp, fac baie la un loc, ţipând şi chiuind ca turbaţii. [...] Ce de spirite si apropouri galante n-or fi auzind valurile mărei? E nostim de tot! Departe nu se duc decât înotătorii cei buni, ca să arate că ştiu să înoate, mai spre mijloc stă mulţimea gălăgioasă, între cari şi grupuri mai detaşate de domnişoare şi tineri cu costume elegante, la margine de tot, mai mult în nisip decâ în apă, petrec copii mici şi diferiţi bancheri cu picioarele scurte şi burta mare, cărora nu le prea surâde apa. Seara se joacă operetă la Lido sau se aude o muzică bună (Vlad Delamarina 1936: 89–90).

Cu atâtea locuri noi pe care le descoperă, cu atâtea scene, artefacte, produse ale artelor şi portrete care îi atrag atenţia, Delamarina recurge uneori la lungi serii

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

terminologice – enumeraţii care îi pun la încercare atenţia şi reflectă disponibilitatea sa de receptare:

> Aici vezi oglinzi, pahare, serviciuri, mozaicuri, mărgele, bijuterii, fotografii şi vederi din Veneţia, alături scaune, mese, fotoliuri, lampe, îngeraşi, paiaţe, „Othello-ii" şi „Desdemne"[17] de lemn sculptat (Vlad Delamarina 1936: 86).

Desigur că abilitatea de acuarelist a lui Delamarina presupunea existenţa unei certe înzestrări vizuale. Privirea sa pătrunde într-o operă de artă la fel de bine cum observă natura. Există în *Schiţe...* destule descrieri de catedrale, biserici, sculpturi sau alte forme artistice, în care autorul nu se mulţumeşte să observe trăsăturile unor opere impresionante, ci îşi alătură judecăţile proprii. Aceste judecăţi constată valoarea estetică pentru a-şi pune, mai apoi, problema impresiei pe care aceasta o produce. Juxtapun, prin urmare, reflecţia obiectivă şi reacţia subiectivă. Despre Biserica San Marco din Veneţia Delamarina scrie:

> ...treci printr-un coridor care înconjoară biserica pe trei feţe, toţi pereţii sunt înţesaţi de mozaicuri neîntrecute, reprezentând fel de fel de scene biblice. De mare valoare artistică sunt apoi uşile de bronz ale intrării, care te conduce în minunata casă a Domnului. La vederea atâtor şi atâtor splendori adunate aici şi rămase din vremuri, din locuri şi de mâini atât de diferite, te apucă uimirea. Aici vezi opt coloane splendide de marmoră, aduse din Ierusalim, acolo un mozaic din sec. al XI-lea, dincolo unul din sec. al XVII-lea. Aici o bucată de cutare, dincolo alta de cutare maestru celebru. La altar, renumita „Pala d'oro", o gojgogeamite icoană de aur masiv, cu sfinţi şi pietre de o valoare nepreţuită, aici o criptă cu moaştele Sfântului Marcu, dincolo mumia Sfântului Isidor adusă de la Chios la anul 1125, ici-colo câte o capelă apendice, fiecare avându-şi scumpeturile şi minunile sale. Poţi vedea şi un pahar de cristal acoperit cu un capac de aur, conţinând chiar sânge de-a lui Cristos, bucăţi de lemn din crucea Mântuitorului şi multe alte minuni de felul acestora, încât ce să mai zici? La urma urmei, ieşi buimăcit din biserică (Vlad Delamarina 1936: 84–85).

Chiar dacă revine periodic în scrierile lui Delamarina, alăturarea în acelaşi enunţ a termenilor populari („gojgogeamite") şi a celor împrumutaţi („apendice" – din franceză) nu are efectul artistic pe care îl obţinuse, cu acelaşi procedeu, Alexandru Odobescu în *Pseudo-kynegeticos*. Lui Victor Vlad Delamarina îi lipsesc complexitatea, simetria şi sonoritatea construcţiilor frastice ale predecesorului său – cel care a introdus descrierea operelor de artă în literatura română (cf. Vianu 1965: 150). Îi lipseşte, totodată, erudiţia acestuia. Are, în schimb, spontaneitate. Dar şi tenacitatea celui pentru care scrisul e, în primul rând, un act formator.

Dacă în *Schiţe…* rămâne în umbra tablourilor, naraţiunea echilibrează situaţia, firesc, în *Cartea vieţii mele*. Proza memorialistică, în care certa valoare documentară se conjugă cu o fluctuantă valoare literară, arată – încă o dată – cât de atent era Delamarina la tipurile umane. Profesori, ofiţeri, cunoscuţi sau necunoscuţi sunt evocaţi nemilos de memorialist şi se lasă desenaţi cu un ochi critic a cărui incisivitate nu îi sufocă, ci îi prezintă vii, în forma lor nudă – ecorşeu nemilos executat cu mâna sigură a unui anatomist al caracterelor. Tatăl autorului, de pildă, este „sever şi neîndurat". Nu şovăie să îi dea copilului care dezamăgea la şcoală o

[17] Formă grafică folosită de Victor Vlad Delamarina pentru „Desdemone".

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

bătaie „straşnică”, plină de „un adevărat zel de părinte îngrijit de viitorul unicului său băiat, mândria sa” (apud Vintilescu1971: 197–198). Pentru zugrăvirea tipurilor umane, sunt combinate uneori substantivele (sau locuţiunile substantivale) abstracte cu substantive şi adjective concrete (preponderente în text), într-o încercare de a surprinde atât trăsăturile fizice cât şi notele morale ale personajelor. Cu simţuri treze şi cu o intuiţie psihologică pe care şi-a exersat-o din copilărie, Delamarina e sensibil la concreteţea fizică, la atitudine, îmbrăcăminte, curăţenie, dar vrea să descopere şi esenţa morală tipică celui pe care-l descrie. Bunăoară,

> nu-mi plăcea nici figura palidă şi lipsită de orice inteligenţă a băiatului. Ochii lui nu căutau nimic, nu se opreau de nimic. Avea în toată fiinţa lui ceva nesimţitor, blazat şi obosit. S-a uitat o dată spre mine cu aceeaşi ochi cu care se uită la borcanul lui de dulceaţă care îl incomoda şi parcă m-ar fi văzut deja de o mie de ori (apud Vintilescu 1971: 207).

O plimbare prin Constantinopol îi prilejuieşte câteva observaţii corozive în *Schiţe*…:

> Neguţătorii toată viaţa şi-o petrec în aceste adevărate vizuine, trântiţi sau pitiţi turceşte, sorbind din cafeaua sau narghiuleaua care le stă dinainte. Limba de târg cu trecătorii era o franţuzească schilodită: „Musie! Musie! – venezisi, trebomarşe!” Şi, într-adevăr, poţi avea lucruri foarte frumoase pe un preţ nu prea mare, însă e de recomandat mare atenţiune peste tot în Constantinopol, deoarece interesul ce-l pune şiretul turc de a-şi arăta marfa merge mână în mână cu acela de a-şi înşela cât de bine muşteriul (Vlad Delamarina 1936: 58).

De la eul receptiv din primele schiţe, mulţumit să observe şi să transpună (prin cuvânt şi culoare) peisaje şi tipuri umane, Delamarina ajunge în călătoria din 1893 şi în *Cartea vieţii mele* să-şi releveze, pe alocuri, *dubla calitate a eului – receptiv şi creativ*. Primul aglutinează cu fervoare şi asimilează informaţii, trăiri, reacţii care să-l îmbogăţească, al doilea proiectează o machetă intelectuală, afectivă, socială şi picturală, revelatorie pentru lumea românească şi europeană de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Mai mult de un veac ne desparte de perioada în care Victor Vlad Delamarina îşi nota *Schiţele*… şi scria *Cartea vieţii mele*. Oricine citeşte astăzi aceste pagini va remarca spiritul critic al autorului lor, dar şi dragostea pentru frumos ori capacitatea de entuziasmare – în faţa unei realităţi sau a unui vis. În plină epocă a mişcărilor naţionale, când lupta pentru câştigarea unor drepturi civile şi politice lua pe-alocuri forma unor derapaje iraţionale, Victor Vlad vorbea, citea şi scria în alte patru limbi, în afară de româna nativă. Ştia franceza, germana, maghiara, italiana şi încerca să înveţe engleza, deplângând încetineala cu care o asimila pe acesta din urmă. Se plimba dezinvolt, aşadar, prin câteva culturi mari ale Europei. Picta, citea, scria şi făcea traduceri. În spaţiul călduros al familiei lugojene şi al prietenilor din Bucureşti, punea în scenă mici piese de teatru (cu texte care îi aparţineau sau transpuse de el în română). *Cartea vieţii mele* evocă un univers familial în care cultura şi vorba de spirit erau prezenţe constante în viaţa de zi cu zi. Totodată, articulează etosul unei societaţi (bănăţene) în care mediocritatea şi pasivitatea erau amendate fără şovăială. Spiritul critic care l-a însoţit pe Victor Vlad Delamarina pe tot parcursul vieţii i-a fost insuflat într-un cadru familial orientat continuu spre evoluţie. Individuală şi

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

colectivă. Morală, culturală, spirituală, pe de-o parte, socială şi politică, pe de altă parte. De asemenea, perioada petrecută de Victor Vlad la Iaşi, când a venit în contact cu spiritul marcant al Junimii[18], a catalizat această apetenţă critică şi a forjat, probabil, idei care se întrevăd printre rândurile din *Cartea vieţii mele*: autonomie individuală, dar grefată pe solidaritate organică, şi libertate politică, însă nu confundată cu egalitarismul uniformizant. Delamarina a fost, fără îndoială, un naţionalist lucid care valoriza etosul cultural european.

Uneori subiectiv, întotdeauna fixat analitic, Victor Vlad Delamarina a fost deopotrivă marcat de o sensibilitate alergică la orice limitare – de la cea politică (existentă în Banatul imperial) la cea familială (ilustrată prin imperativele tatălui), militară (reflectată în cerinţele absurde ale superiorilor), culturală (proiectată în deschiderea spre alte culturi decât cea naţională), spaţială (manifestată prin atracţia faţă de dezmărginirea mării) şi creativă (prin ispita exprimării de sine în forme multiple ale artei).

E un autor de (re)descoperit.

Bibliografie

Alexandrescu 1999: Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, Bucureşti, Editura Univers.

Bistriţianu 1936: Alexandru Bistriţianu, *Introducere* la Victor Vlad Delamarina, *Poezii în grai bănăţean*, Timişoara, Editura Luceafărul.

Bistriţianu 1943: Alexandru Bistriţianu, *Doi scriitori bănăţeni: Victor Vlad Delamarina şi Ioan Popovici-Bănăţeanul*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.

Johnston 2000: William M. Johnston, *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală şi socială, 1848–1938*, traducere de Magda Teodorescu, Iaşi, Editura Polirom.

Maiorescu 1898: Titu Maiorescu, *În memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamarina*, „Convorbiri literare", 1898, nr. 2.

Nemoianu 2000: Virgil Nemoianu, *România şi liberalismele ei*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.

Schorske 1998: Carl E. Schorske, *Viena fin-de-siècle. Politică şi cultură*, traducere de Claudia Ioana Doroholschi şi Ioana Ploeşteanu, Iaşi, Editura Polirom.

Stan, Luchescu 2009: Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Victor Vlad Delamarina şi familia sa: contribuţii biografice*, Timişoara Editura Eurostampa.

Stan 2014: Constantin-Tufan Stan, *Victor Vlad Delamarina, acuarelist*, Timişoara, Editura Eurostampa.

Stanomir 2013: Ioan Stanomir, *Junimismul şi pasiunea moderaţiei*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Ungureanu 2003: Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. IV, *Banatul*, Piteşti, Editura Paralela 45.

Vaida-Voevod 1998: Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, prefaţă, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Alexandru Şerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Vianu 1965: Tudor Vianu în *Despre stil şi artă literară*, cuvânt omagial de acad. Al. Philippide, ediţie îngrijită şi prefaţată de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Tineretului.

Vintilescu 1971: Virgil Vintilescu, *Documente literare*, Timişoara, Universitatea din Timişoara, Facultatea de Filologie.

[18] O analiză nuanţată a reflecţiilor politice de la „Junimea" a făcut Ioan Stanomir în *Junimismul şi pasiunea moderaţiei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)

Vintilescu 1967: Virgil Vintilescu, *Victor Vlad Delamarina*, Timişoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creaţiei Populare.
Vlad 1908: Lucia Vlad, *Scrisoarea Luciei Vlad Barbu către O. Tăsloanu*, „Luceafărul", VII, nr. 11–12.
Vlad Delamarina 1936: Victor Vlad Delamarina, *Schiţele mele de călătorie*, ediţie îngrijită de Aurel Cosma jr., Timişoara, Editura Luceafărul.
Vlad Delamarina 1972: Victor Vlad Delamarina, *Ăl mai tare om din lume: versuri, proză memorialistică, scrisori*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Simion Dima, Timişoara, Editura Facla, 1972
Zamfir 2009: Florin Zamfir, *Şcoală şi societate românească din comitatul Timiş, între anii 1867–1918*, Timişoara, Editura Marineasa.

Victor Vlad Delamarina – Some Contexts and Texts

The paper tries to recover one of the Romanian writers who lived in the late 19th century: Victor Vlad Delamarina, born in Banat and known as a "dialectal poet". The first part of this study tries to rebuild the dramatic atmosphere in Banat: many of Victor Vlad's relatives were interested in Romanians' civil and political rights and chose to be an important part of people's emancipation (from both cultural and political points of view). Even if Victor Vlad Delamarina died at 26, his short life reflects the way in which a complex political and cultural background could influence an individual evolution. Some biographical aspects may draw the reader's attention: for instance, his expulsion from school because he opposed to the Hungarian politics. The political, cultural and individual reasons of this conflict and its devastating effects are investigated as well. The second part of the text focuses on Delamarina's prose, which is almost unknown. The travelling sketches and autobiographical literature revealed their originality and characteristic features. No self illusion can be identified in his texts, when he deals with the political context of that time. After he had settled in Romania, he continued to be a defender of Romanian's civil and political rights in Banat, but he was aware of the organic evolution in Romanian society.

Living in a century dedicated to national rights, when these struggles often turned to irrational movements, Victor Vlad Delamarina was able to speak French, German, Hungarian, Italian and English. He used to draw, to read and translate from different languages into Romanian, always aware of the authentic value the European culture had.

Always analitical, Victor Vlad Delamarina tirelessly tried to go beyond his limits: political limits (in his native Imperial Banat), familiar limits (illustrated in the chilly relation with his father), military limits (reflected in the illogical military commands), cultural limits (depicted in his multilingualism), spatial limits (visible in his quest for travelling by sea) and art limits (deciphered in his attraction to letters and paintings). Therefore, Victor Vlad Delamarina is an author that should be rediscovered.

BDD-A22759 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:17 UTC)